

Warsztaty dla Pacjentów z PCD

Warszawa 2015

Molekularne i genetyczne podłoże pierwotnej dyskinezy rzęsek (PCD)

Ewa Ziętkiewicz

Z-d Genetyki Molekularnej i Klinicznej,
Instytut Genetyki Człowieka PAN, Poznań

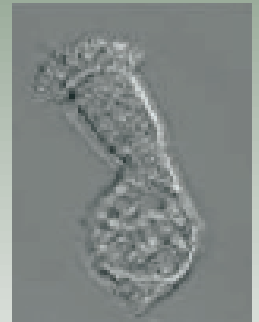
Rzęski

Rzęski - mikroskopijne struktury występujące na powierzchni komórek

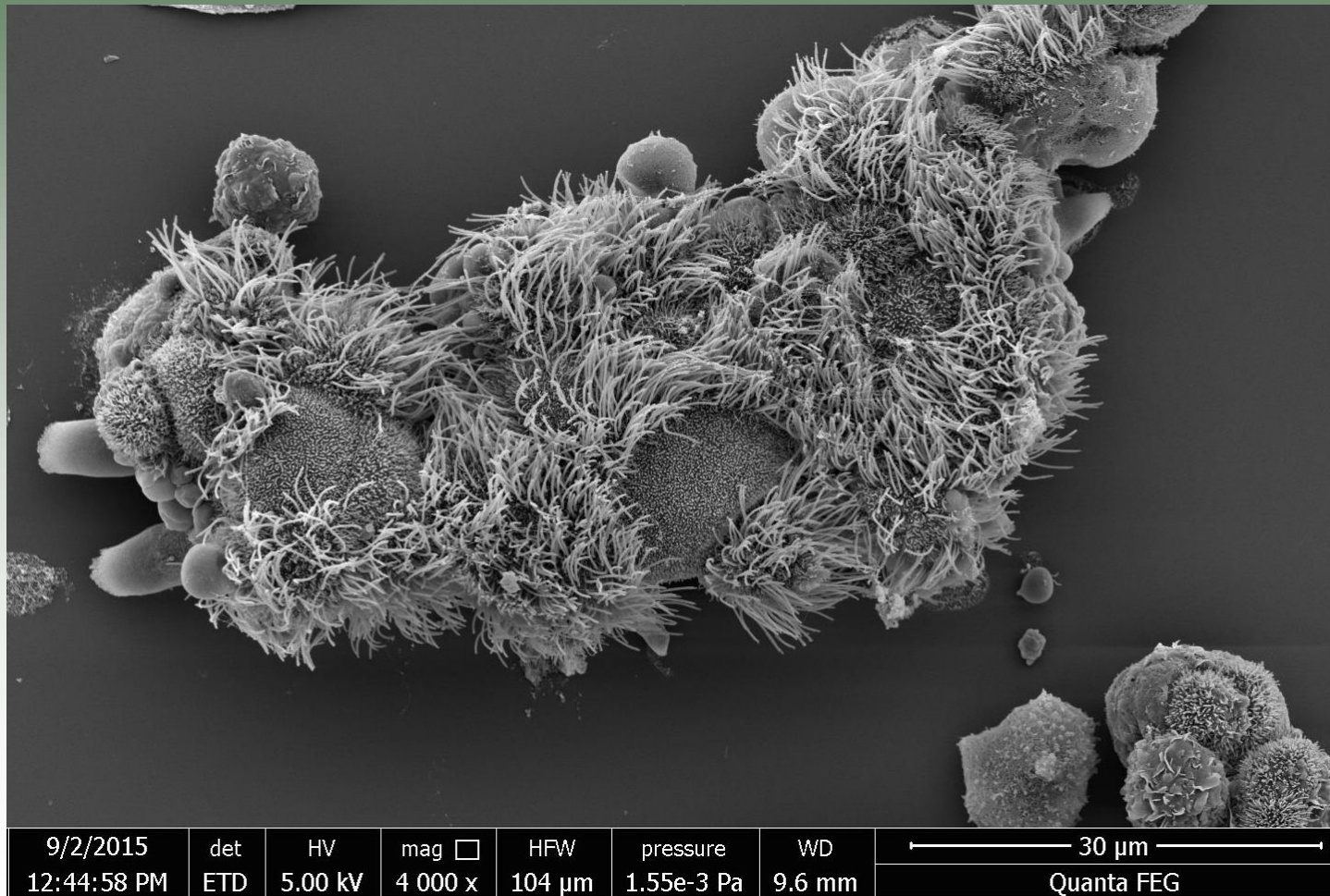
- motoryczne (ruchowe) i sensoryczne (czuciowe)
- w PCD - zaburzenie funkcji rzęsek ruchowych

Występowanie i rola rzęsek ruchowych :

- powierzchnia komórek nabłonka (układ oddechowy; jajowody, mózg, ucho)
  - = na pojedynczej komórce setki rzęsek
  - = skoordynowany falowy ruch >>>> **przemieszczanie śluzu**
- plemniki (wici)
  - = pojedyncza wić, ruch wężowy >>>> **ruch plemników**
- komórki zarodka (rzęski pierwotne)
  - = pojedyncze rzęski, ruch spiralny >>>> **określenie a/symetrii ciała**

Obraz nabłonka orzęsionego w skaningowym mikroskopie elektronowym (powiększenie 4 tys x)

Ruch rzęsek

(ultraszybka kamera wideomikroskopowa)

<https://www.youtube.com/watch?v=8TIkmmwpY5Y>

<https://www.youtube.com/watch?v=Uvs5cOJYw7U>

Pierwotna dyskineza rzęsek (PCD)

Pierwotna dyskineza rzęsek (*primary ciliary dyskinesia, PCD*)

- * częstość występowania: 1:16-60,000 żywych urodzeń (PL: około 1:40,000)

Podłoże molekularne - zaburzenia funkcji rzęsek ruchowych

- brak ruchu, zmiana wzoru ruchu, brak koordynacji ruchu

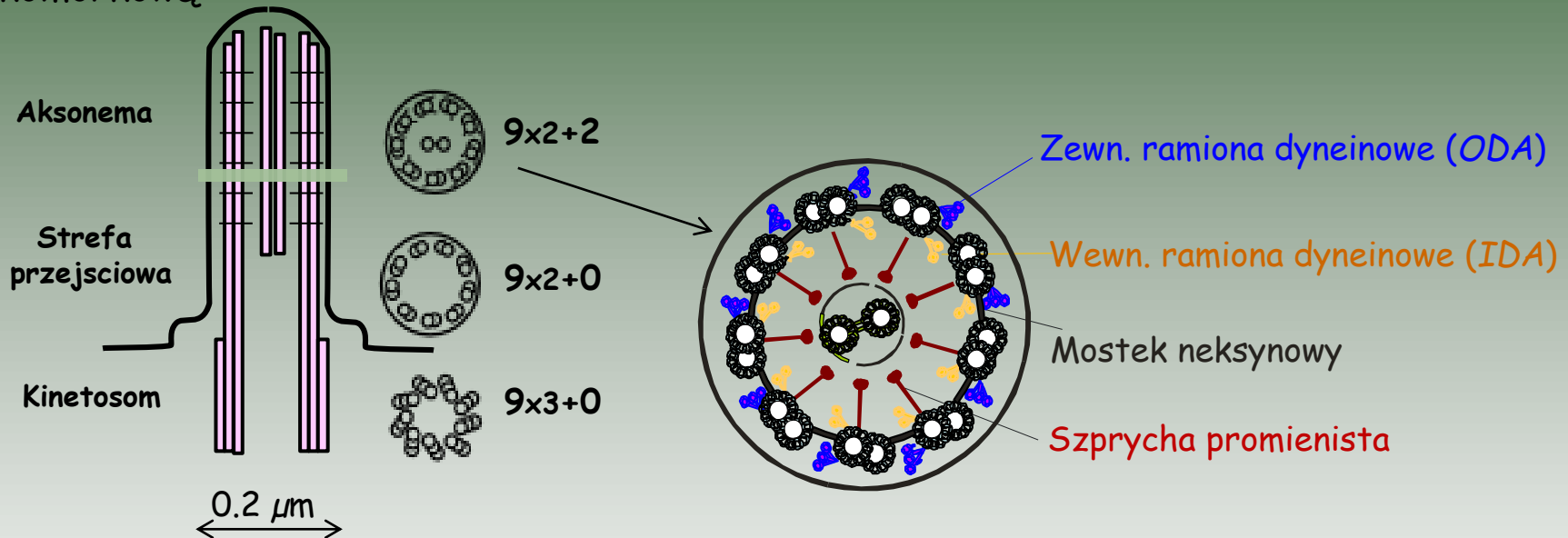
Objawy kliniczne wynikają z zaburzenia funkcji rzęsek zależnych od ich lokalizacji:

- **komórki nabłonka oddechowego** (oczyszczanie śluzowo-rzęskowe)
  - nawracające zapalenia zatok i górnych dróg oddechowych, rozstrzenie oskrzeli
- **plemniki i komórki nabłonka jajowodów**
  - zaburzenia przemieszczanie gamet i obniżenie płodności
- **węzeł zarodkowy**
  - randomizacja symetrii ciała: w 50% przypadków całkowite przełożenie trzewi (podtyp PCD - zespół Kartagenera)

Zaburzenia ruchu - związek z defektami ultrastruktury rzęsek

Ultrastruktura rzęski - analiza w TME

Rzęska - zespół mikrotubuli (MT) wystających z powierzchni komórki, pokrytych błoną komórkową

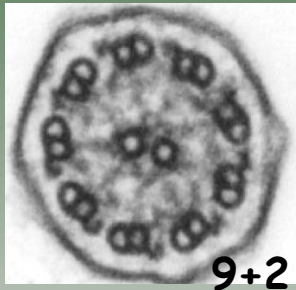

Przekrój poprzeczny - 2 mikrotubule centralne i 9 dubletów MT obwodowych oraz inne elementy (ramiona dyneinowe, mostki, szprychy), odpowiedzialne za ruch (zginanie) rzęski

Każdy z tych elementów zbudowany z wielu różnych białek (**ponad 200 białek strukturalnych, plus kilkaset innych**, związanych z funkcjonowaniem rzęsek)

Defekty ultrastruktury rzęsek: analiza przekrojów w transm. mikroskopie elektronowym

Prawidłowa

Brak ramion dyneinowych (najczęstszy defekt)

brak ODA

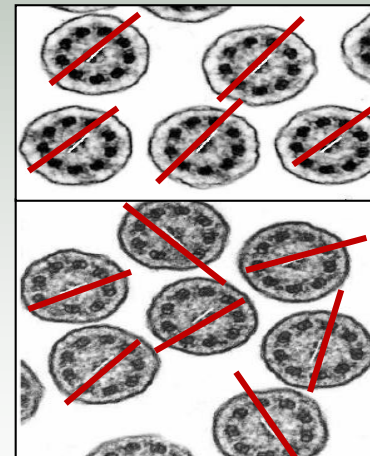
brak ODA i IDA

Zaburzenie ułożenia/liczby mikrotubul

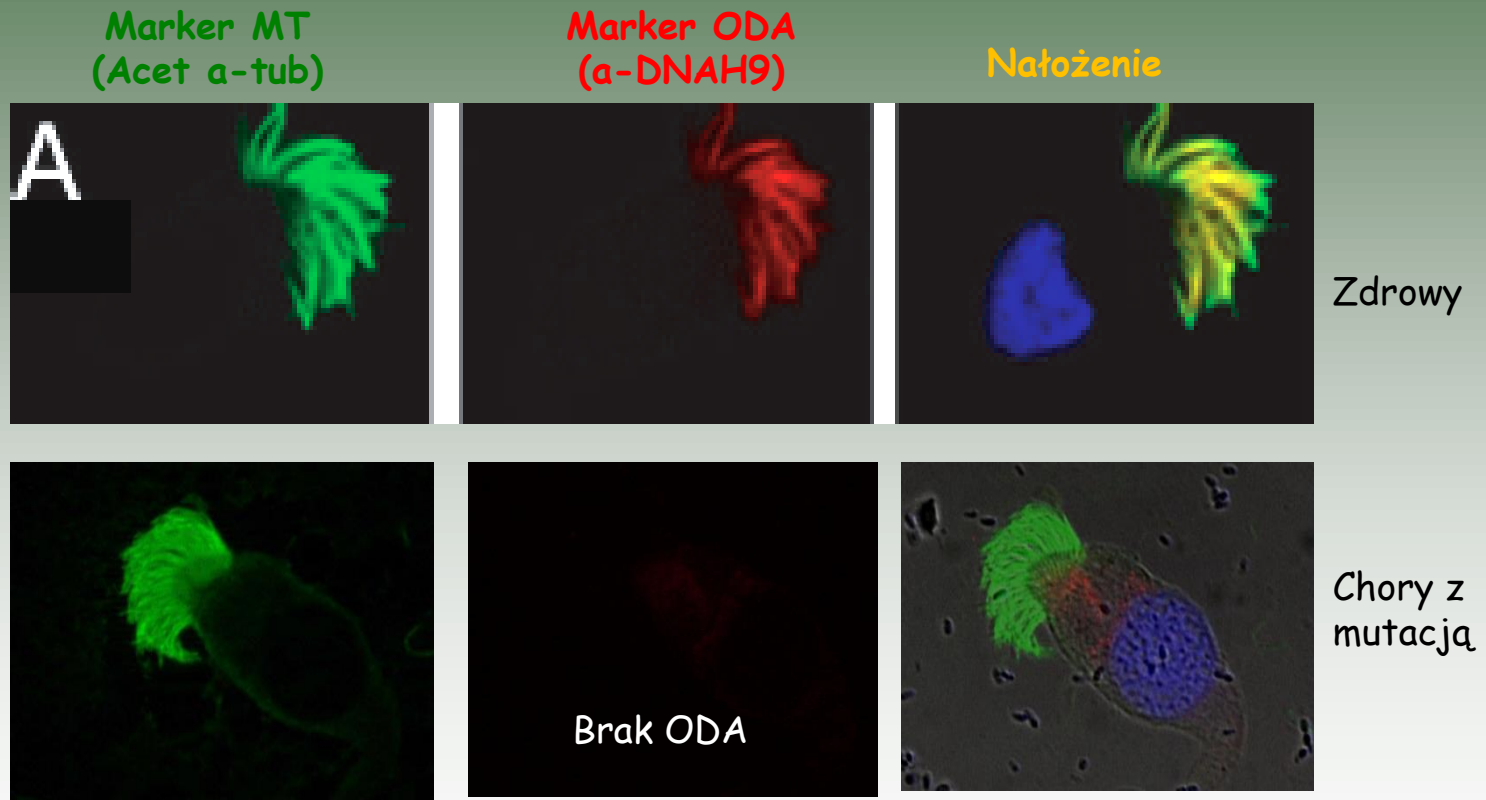
Zaburzenie orientacji

Badania trudne technicznie; możliwość defektów wtórnych

Analiza immunofluorescencyjna (IF) rzęsek w komórkach nabłonka oddechowego

Podobnie jak TEM, dostarcza informacji nt defektu ultrastruktury

Przykład - brak sygnału markera ODA u chorego z mutacją w genie DNAH5

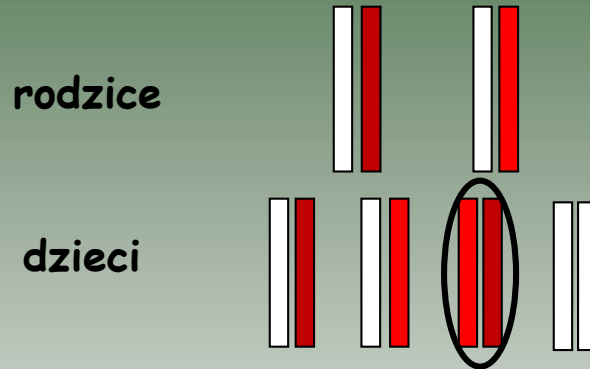

Analiza obrazowa i badania genetyczne

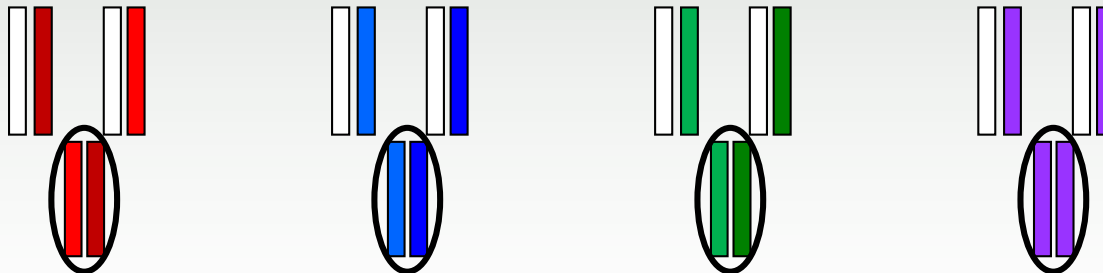
- **Czemu służą metody obrazowe (TEM, IF)**
  - Wstępne potwierdzenie diagnozy klinicznej
  - Określenie związku mutacji (w genie) z defektem struktury/funkcji rzęsek
  - Podział chorych pod kątem defektu - ukierunkowanie badań genetycznych
  - Nie pozwalają jednoznacznie określić pierwotnej przyczyny molekularnej (mutacje w różnych genach mogą powodować ten sam defekt ultrastruktury)
  - Obie metody wymagają pobrania nabłonka orzęsionego od pacjenta
  - Niektóre mutacje nie powodują zmian wykrywanych tymi metodami
- **Badania genetyczne**
  - Identyfikacja mutacji = jednoznaczne określenie przyczyny choroby
  - Możliwość diagnostyki przed wystąpieniem objawów
  - Możliwość określenia nosicielstwa
  - Materiał biologiczny do badań - próbka krwi
  - Trudność - heterogenność choroby (wiele genów, wiele różnych mutacji)
  - Nie wszystkie mutacje są znane

Genetyczne podłoże PCD

Dziedziczenie recesywne autosomalne (rodzice - bezobjawowi nosiciele)

Złożoność budowy i funkcji rzęsek > **duża heterogenność genetyczna** w populacji chorych (PCD może być wywołana przez mutacje w różnych genach, ale w danej rodzinie zawsze jeden gen)

Genetyczne podłoże PCD

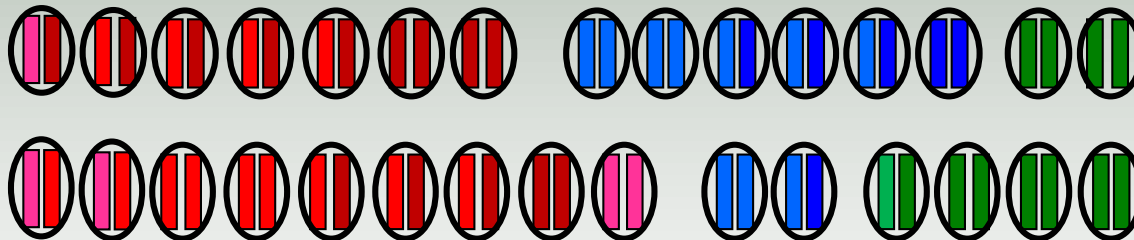
Aktualnie znane ~30 genów o udowodnionym związku z PCD

Mutacje w tych genach wyjaśniają podłoże 50-65% przypadków

Różny procentowy udział każdego z genów w patogenezie PCD

Częstość poszczególnych mutacji różna w różnych populacjach

Wiele mutacji „prywatnych” (ograniczonych do jednej rodziny)

Ponad 35% przypadków bez znanej mutacji -> konieczność poszukiwania dalszych genów zaangażowanych w patogenezę PCD

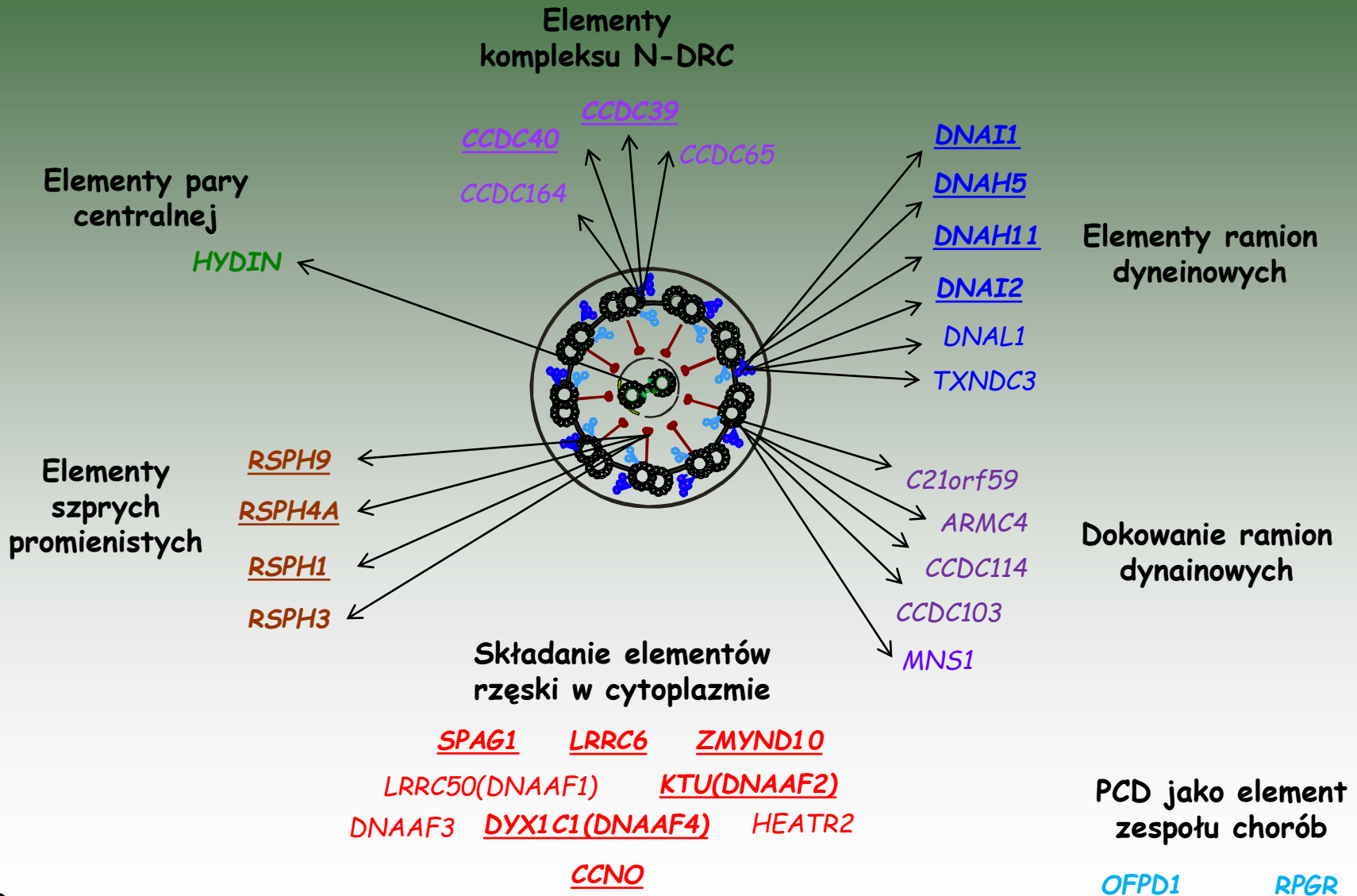
Badania genetyki PCD w IGCz PAN

- Materiał (DNA z krwi obwodowej) głównie od chorych urodzonych po 1975r:
  - ponad **280** rodzin, ~1:1 z odwróceniem trzewi i bez
  - dla 1/3 chorych - dostępne wyniki TEM (diagnostyka)
  - wyniki badań IF - dla około 1/5 chorych (ograniczona dostępność wymazów)
  - pochodzenie regionalne - na podst. kodów pocztowych

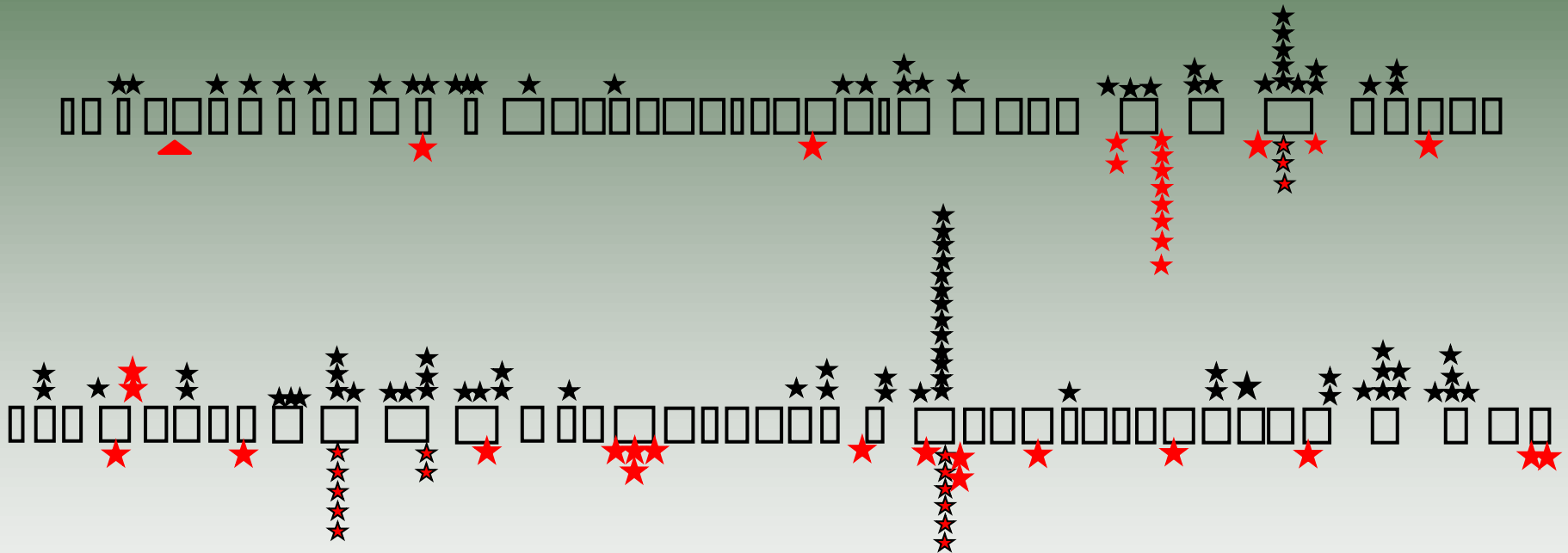

Geny PCD badane w IGCz Poznań:

16 z 30

Gen DNAH5

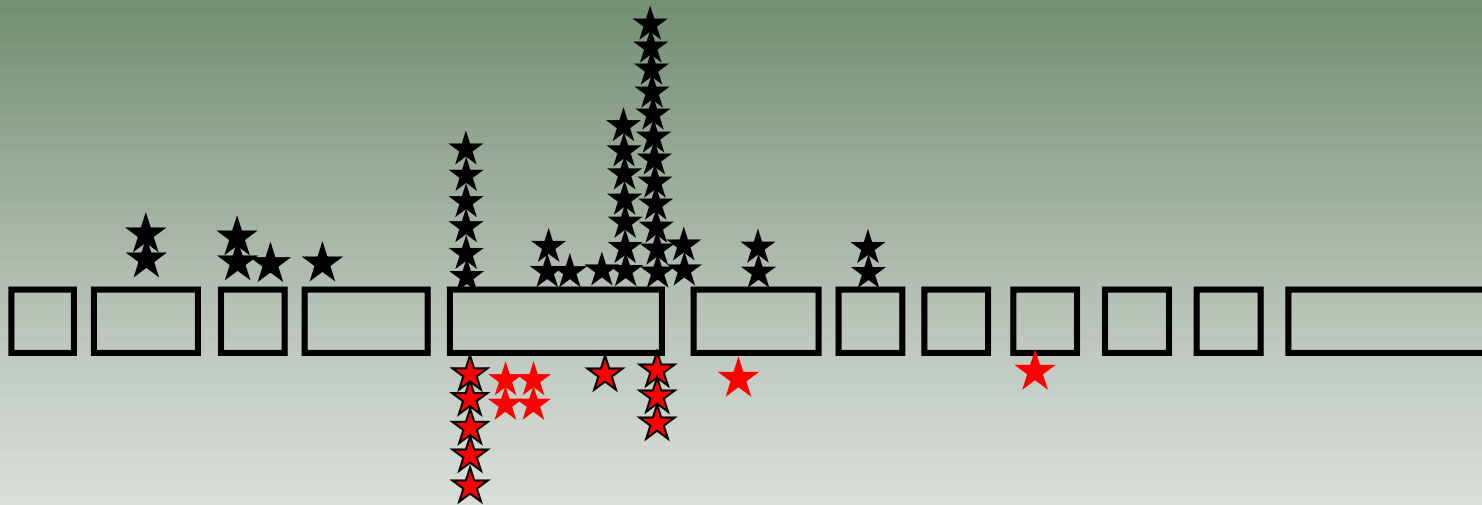

>110 mutacji

92 prywatne

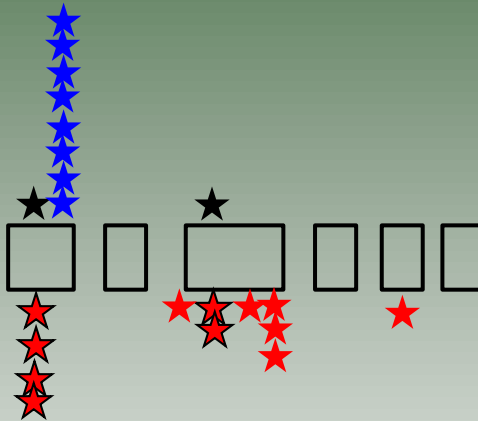
4 częste, w tym 1PL

Gen LRRC6

17 mutacji
11 prywatnych
3 częste

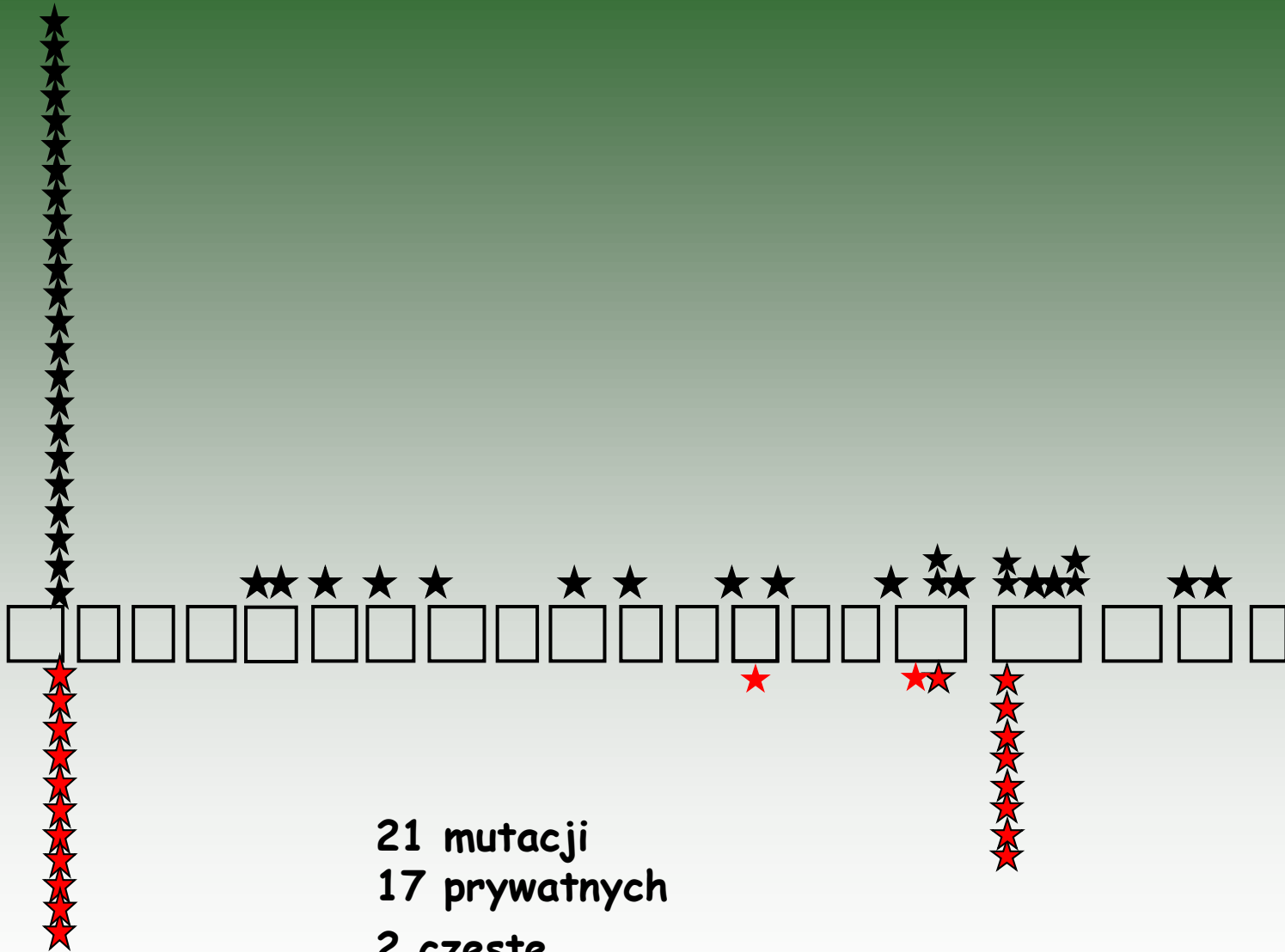
Gen RSPH4A

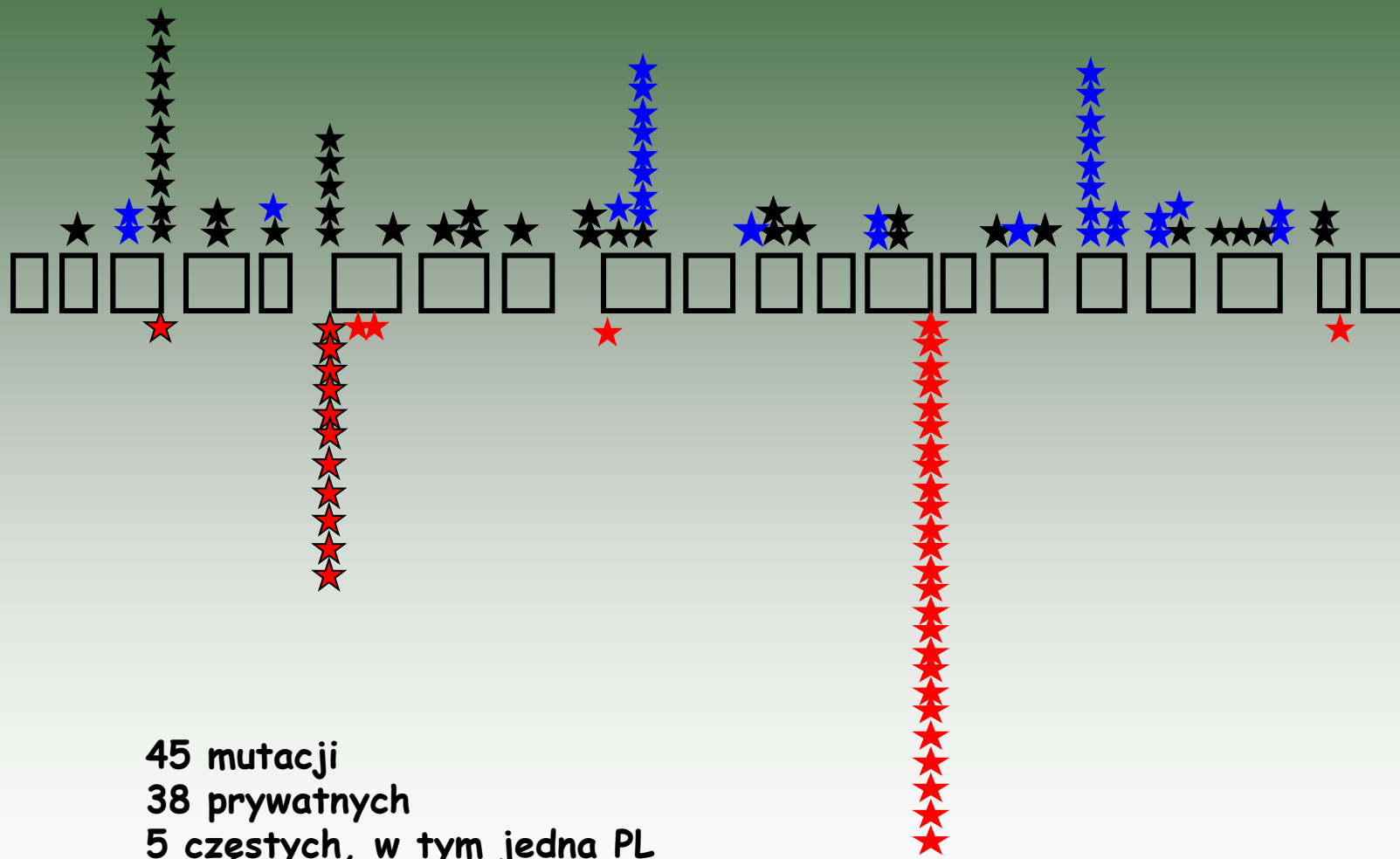
7 mutacji
3 prywatne
brak częstych

Gen DNAI1

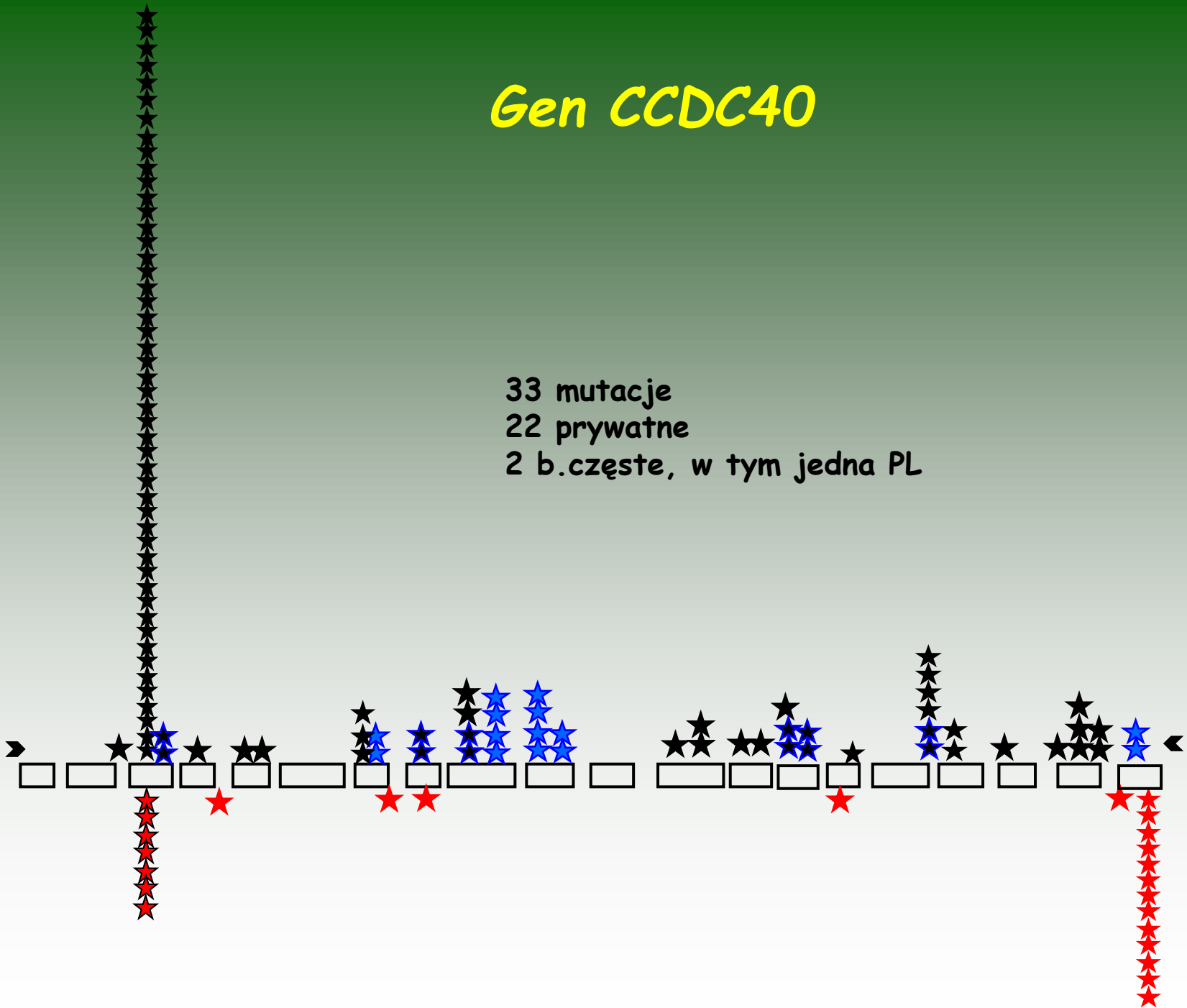

Gen CCDC39

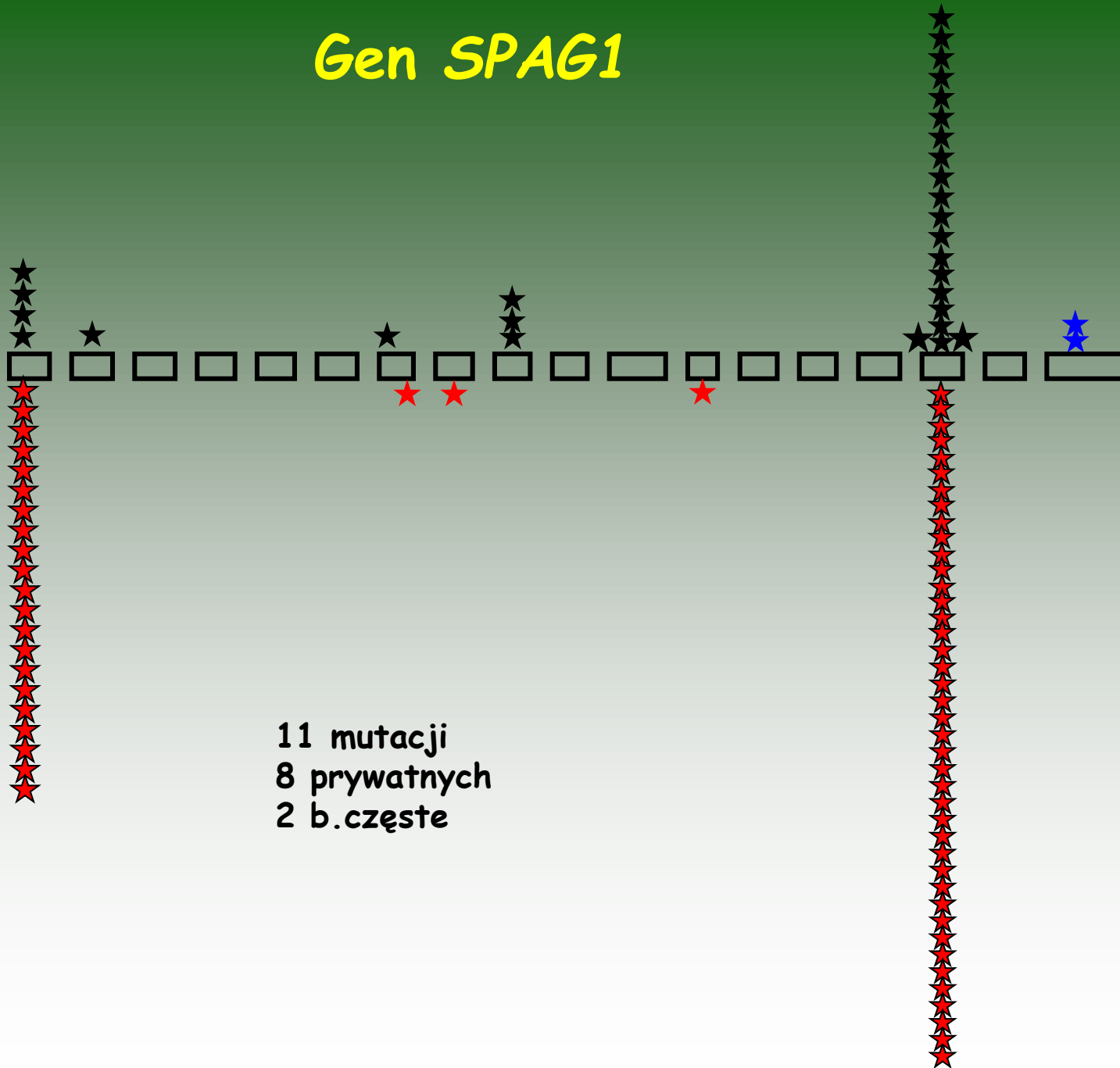

Gen CCDC40

33 mutacje
22 prywatne
2 b. częste, w tym jedna PL

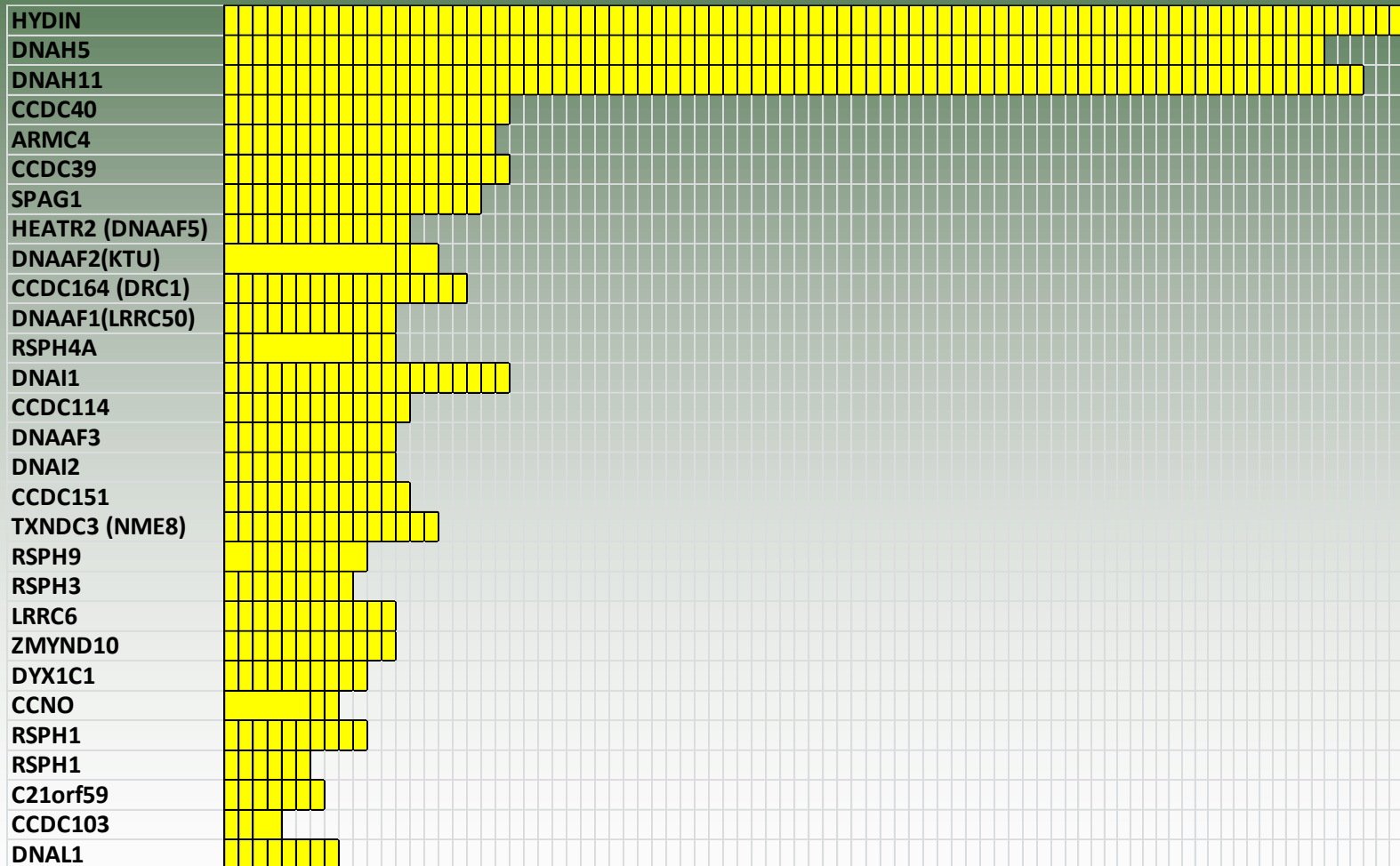

Gen SPAG1

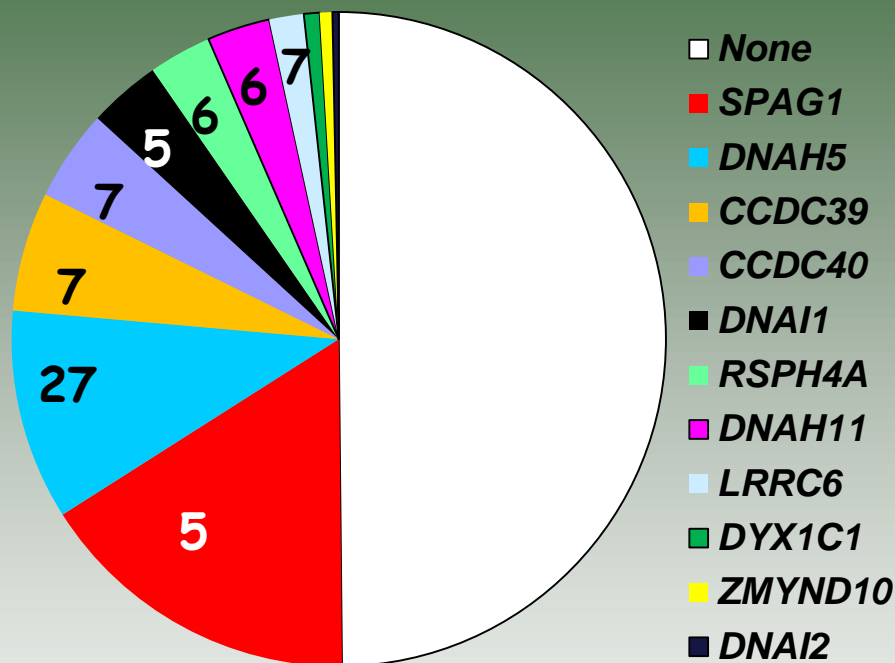

11 mutacji
8 prywatnych
2 b. częste

Długości genów PCD

Genetyczne podłoże PCD w polskiej populacji chorych

Analiza **11 z 28** genów PCD wyjaśniła podstawy genetyczne choroby
u około połowy chorych

~60% mutacji - **prywatne** (znalezione w pojedynczej rodzinie)

Genetyczne podłoże PCD w polskiej populacji

Polska populacja jest równie heterogenna genetycznie jak reszta Europy, ale posiada profil mutacji różniący się od profilu w innych populacjach

Nierównomierny rozkład mutacji w genach pozwala na ograniczenie zakresu badań diagnostycznych

Diagnostyka – wstępna analiza ograniczona do około 30 mutacji w 6 genach pozwala określić genetyczne podstawy PCD u około 1/3 pacjentów; pozostali – poszerzone badania obejmujące 30 znanych genów albo inne geny (badania w toku)

Wykonawcy

- **Zakład Genetyki Molekularnej i Klinicznej IGCz PAN**

- Kierownik Zakładu : prof. Michał Witt
- Analiza molekularna genów PCD :
  - dr Z. Bukowy-Bieryłło, dr P. Daca-Roszak, dr A. Wojda,
mgr B. Klimek, mgr K. Voelkel, mgr A. Greber, E. Rutkiewicz;
  - magistranci, doktoranci, stażyści
- Koordynacja i prowadzenie projektu : prof. Ewa Ziętkiewicz

- **Współpraca krajowa**

- Nabór pacjentów, ocena kliniczna, pozyskiwanie materiału biologicznego:
  - dr Pogorzelski (IGChP Rabka); dr Dmeńska (ICZDz Wwa); prof. Bręborowicz,
dr Kycler (AM Poznań); dr Bielecka, dr Pomarańska, dr Eckerman i inni
- Ocena preparatów w mikroskopie elektronowym:
  - dr Sulikowska-Rowińska (UM Wwa), prof. Biczysko (UM Poznań)

- **Współpraca zagraniczna**

- Zespół prof. Omrana (Muenster, Niemcy)

- **Finansowanie**

- Granty KBN: 3PO5E03824; PBZ-KBN122/P05-1; NN401-277534; NN401-095537
- Grant NCN: 2011/01/B/NZ4/04840; 2014/05/B/NZ2/03858
- Projekt BESTCILIA

Specjalne podziękowania

dla

**Chorych na PCD i ich Rodzin,
ofiarodawców
bezcennego materiału biologicznego 😊**

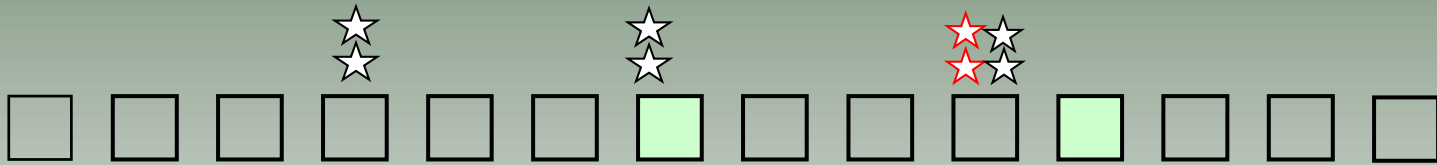

Gen DNAI2

Łańcuch pośredni dyneiny aksonemalnej typu II (14 eksonów), wchodzi w skład ODA

U chorych z defektami ODA

Dana europejskie i polskie

- 4 różne homozygotyczne mutacje u pojedynczych rodzin